

Марьяна Зуляк

**СОТРУДНИЧЕСТВО АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦКОГО
С УКРАИНСКИМИ ИЗДАТЕЛЬСКИМИ ОБЩЕСТВАМИ В ВЕНЕ (1919–1920 ГГ.)**

В статье проанализированы сотрудничество общественно-политического деятеля, писателя, публициста, литературоведа, журналиста, переводчика, педагога, редактора и издателя, Антона Крушельницкого с украинскими издательскими обществами "Колокол", "Украинская книга" и другими в Вене. Определены особенности взаимоотношений и их влияние на издание учебников для украинских школ. Определена важная роль А.Крушельницкого в обеспечении национальных школ украиноязычной продукцией.

Ключевые слова: Антон Крушельницкий, Вена, украинские издательские общества, учебники, украинские школы.

Mariana Zulyak

**COOPERATION WITH THE UKRAINIAN ANTON KRUSHELNYTSKY PUBLISHING
SOCIETIES IN VIENNA (1919–1920).**

The article analyzes the collaboration of public and political activist, writer, essayist, literary critic, journalist, translator, teacher, editor and publisher Anton Krushelnytsky of Ukrainian publishing companies "Bell", "Ukrainian book" and the other in Vienna. Outlines the characteristics of relationships and their impact on books for Ukrainian schools. Definitely an important role in ensuring national A.Krushelnytsky Ukrainian-language schools produce.

Key words: Anton Krushelnytsky, Vienna, Ukrainian publishing company, tutorials, Ukrainian school.

УДК 94(477)

Ганна Побережець

**УЧАСТЬ В. ЧОРНОВОЛА ТА НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ
В ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ 90-Х РР. ХХ СТ.**

У статті проаналізовано участь В. Чорновола у діяльності Народного Руху України, як партії державотворчого спрямування.

Ключові слова: В. Чорновіл, Народний Рух України, самостійність, незалежність, державотворення.

Актуальність дослідження зумовлена суспільним інтересом, що зріс до вивчення діяльності політичних діячів у період незалежності Української держави. Саме тому використання принципів історизму і об'єктивності є обов'язковою умовою при дослідженні постаті В'ячеслава Чорновола та його внеску у розвиток суспільно-політичної думки України і розбудову її державності.

Наукова новизна полягає у тому, що у публікації подано спробу викладу не лише політичної біографії В. Чорновола, а й показано державотворчу діяльність політика.

Об'єктом дослідження виступають політичні процеси періоду державного будівництва України на початку 90-х рр. ХХ ст.

Предмет дослідження – державотворча діяльність В. Чорновола у Народному Русі України (НРУ).

Основна мета публікації полягає у тому, щоб проаналізувати політичну біографію В. Чорновола та оцінити його участь у заснуванні та діяльності НРУ.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі внеску діяльності В. Чорновола у процес формування та державотворення України.

Важливе значення для осмислення В. Чорновола як особистості, громадського і державного діяча має десяти томне видання його праць (на середину 2012 р. ще не завершено, вийшло сім томів). Видання започатковане у 2002 році Міжнародним благодійним фондом В'ячеслава Чорновола та видавництвом "Смолоскип" [1].

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцем В. Деревінським. У монографії В. Деревінського "В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика" окреслено важливі аспекти життєвого шляху В. Чорновола. Розкрито безпосереднього його роль і значення у

суспільно-політичних процесах України другої половини ХХ ст., що має велике значення для розгляду такої історичної постаті, як В. М. Чорновіл [2].

Наукові дослідження рухівської проблематики спираються на праці Г. Гончарук [6], Ю. Діденко [14–15], І. Пасько [7], С. Кульчицький [11] та інших.

Минуло більше ніж двадцять років, з часу проголошення незалежності України, коли сильна воля українського народу прагнула до незалежності, до свободи, до того, що закладено і повинно бути в кожній нації – до вільної держави, яка б з часом "набула чітких організаційних форм, які відповідали викликам та суспільним запитам тих часів". З усіх куточків України чуто заклики не зламних українців, які вимагають законного дотримання прав українського народу, який довгий час страждав від їх відсутності [3, с. 1].

90-х рр. ХХ ст. стали переламним періодом для здобуття довгоочікуваної незалежності Української держави. Тим державотворчим процесом, який мав певний перелік чинників, які стосувалися змін у суспільно-політичному та соціально-економічному житті українського населення. "Одне з визначальних місць у цьому процесі посів НРУ, що на певний час об'єднав найактивніші в політичному житті країни національно-демократичні сили й послідовно сприяв відродженню різних національно-патріотичних громадських рухів, зокрема Українського козацтва" [4].

Ситуація, яка стала тим вирішальним і явним проявом халатності компартійного керівництва, яка потягла за собою не лише явні прояви занепаду моралі, а й кризові явища, що все частіше проявлялися у суспільстві кінця ХХ ст., почали набувати вже катастрофічних проявів, "найбільшою з них стала 26 квітня 1986 року аварія на Чорнобильській атомній електростанції. Вибух на ЧАЕС і ліквідація його наслідків розкрили злочинну безвідповідальність компартійного керівництва України перед народом, їхнє нехтування здоров'ям і життям своїх співвітчизників" [5, с. 2], як наслідок негативне ставлення до компартійного керівництва, зневага серед більшості населення УРСР.

Починаючи з 1980-х років, все гостріше були відчутні кризові явища у комуністичній ідеології в Радянському Союзі, все це зрозуміло позначалося на становищі УРСР. В цей же час починає розвиватися Народний Рух України, поступово стаючи ідеологічною партією. Не дивлячись на складний час виникнення НРУ на території УРСР, поступово набирає обертів і вже 31 січня 1989 р. виникає рух за перебудову, який вже у 1990 р. стає без "за перебудову" [5, с. 2–3].

Професор історії, одесит Г. Гончарук щодо появи ідеї Руху так писав: "Його поява була історично, соціально та психологічно обумовленою. Це явище народилося у Києві серед інтелігенції, переважно в письменницькому середовищі, і набувало поширення в Україні" [6, с. 32]. В суспільстві існують думки подібного змісту, що український народ не прагнув до незалежності і не бажав її добиватися, але це лише чутки, які ні в якому разі не можна сприймати всерйоз, якщо пригадати історію українського народу і те, якими зусиллями їм далася незалежність, а скільки до цього часу вони витерпіли і заслання, і репресій, то відразу подібного роду чутки, можна залишити поза увагою і не надавати цьому значення. Серйозно сприймати не можна і те, що незалежність була досягнута "як подарунок історії" [7].

Перший з'їзд Руху відбувся 8–10 вересня 1989 р., тоді на з'їзд прибуло 1109 чол., що представляли близько 280 тис. членів Руху, згуртованих у 1247 організаціях [8, с. 1]. Після з'їзду рухівці прийняли Програму Руху.

Установчий з'їзд НРУ відбувся в Києві 8-10 вересня 1989 року [9, с. 7]. Зі спогадів В. Чорновола про створення Народного Руху України: "Ідея створення Руху виникла спонтанно, вона йшла знизу. Прийшов час "розвалу імперії", так званої перебудови. Він закликав низи до дії, а серед інтелігенції, колишніх політв'язнів, політичних діячів виявилися люди, які вирішили очолити цей рух. Я пригадую, як 17 вересня 1989 р. ми вивели на вулиці Львова 200-250 тис. осіб. Це була природна потреба різко змінити ситуацію, яка на цей момент склалася в країні: ішло розвалення комуністичної системи, дуже активізувалися народні маси, і це треба було оформити" [10, с. 8–9].

Чорновіл зазначав, що їм "допомогли запізнитися рівно на рік, який міг виявитися фатальним для долі українського народу. "Партійна кляса" за цей час опанувала перебудовною термінологією і перегрупувала свої сили" [9, с. 117].

В. Чорновіл зазначив: "Від того, що Лук'яненко чи Чорновіл бачать майбутню Україну незалежною, демократичною державою, а Драч і Яворівський хочуть більшого суверенітету її в реорганізованому союзі, що перші обстоюють політичний плюралізм, а другі поки що воліють тільки лібералізації партії, до якої вони належать, – ще не підстава до роз'єднання. Якраз Народний рух і покликаний об'єднати всіх, кому болить доля України, для конкретних щоденних справ" [11, с. 12–13].

З часом "Ланцюг Злуки", який відбувся 21 січня 1990 р., став грандіозною маніфестацією, що було свідченням національної єдності українського народу і показала, що НРУ може бути тією силою, яка буде протистояти організаціям не демократичного спрямування, і саме НРУ буде "базуватися на прагненні українців бути господарями у власному домі" [12, с. 1].

25–28 жовтня 1990 р. другі Всеукраїнські збори Руху, на які прибуло понад дві тисячі делегатів, визначили основну мету діяльності НРУ – “Досягнення державної незалежності України; створення ненасильницькими методами демократичної республіки” [12, с. 1].

Таким чином, прагнення НРУ заклали початок формування незалежної України як національної держави, що успадкувала демократичні традиції Української Народної Республіки [11, с. 8]. Затим перетворення Руху в партію могло не допомогти, а навпаки, дати зворотній результат. Проте йому хотілося масової, широкої, всенародної організації, у якій були б об'єднані всі, починаючи від ліберального комуніста і закінчуючи найбільшим радикалом. Він прагнув допомогтися становлення всеохоплюючої, масштабної партії, яка б задовольнила усіх громадян [13, с. 43].

Зразки державотворення ще задовго до прийняття багатьох законів, що утверджували українську незалежність, показали керівні органи Львівської області. “У березні 1990 р. обласну Раду нового скликання, яка нараховувала 200 депутатів, очолив справжній патріот України, один із керівників НРУ В'ячеслав Чорновіл” [14, с. 121–122].

Як у партії, так і в керівництві Верховної Ради України В. М. Чорновіл хотів бачити депутатів посланцями народу. Так характеризував майбутніх депутатів Верховної Ради В. Чорновіл: “Він може бути членом якоїсь партії, але тільки рядовим членом, а не її лідером. Партійний диктат у парламенті нам не потрібний. Нам потрібний широкий демократичний блок, до якого я всіх і закликаю” [13, с. 47].

Б. Тарасюк називав В'ячеслава Максимовича: “Незмінним лідером Народного Руху України у дев'яностих роках, аргументуючи це такими його характерними рисами, як незламність у відстоюванні національних інтересів, наполегливість, принциповість і віра у власну правоту”, що викликали повагу як у прихильників, так і в політичних опонентів. Вони надали партії “характерних чорноволівських ознак, притаманних Рухові й донині” [12, с. 1].

Будучи на державотворчих засадах, НРУ сприяв покращенню становища українського народу в різних сферах його життя, саме тому Рух “розробляв та пропонував владі свої програми. Це Програма державного будівництва, Програма формування української національної економіки та енергетики, принципово нова система Національної безпеки, земельна реформа, Програма боротьби з бідністю та інші документи” [15, с. 58].

Ставши у 1990 р. “народним депутатом України та депутатом Львівської обласної ради” В. Чорновіл дбає про державні процеси на теренах України, про це свідчить розроблений і впроваджений ним 26 квітня 1990 р. Декрет “Про владу”. Згідно якому втручання у Ради не дозволялося. Продовжуючи думкою В. Деревінського: “В. Чорновіл невідступно втілював спробу перетворення УРСР в Українську державу та створював базу для національно-визвольного руху” [2, с. 90]. Була створена “Асоціація демократичних рад та демократичних блоків України”, основним завданням якої стала реалізація положень Декларації про державний суверенітет України. На Установчій конференції було прийнято звернення до Верховної Ради УРСР: “Установча конференція Асоціації демократичних рад України вважає, що необхідною умовою для впровадження демократії в усі сфери суспільного життя, ефективного розвитку економіки, підвищення життєвого рівня населення є утвердження реального державного суверенітету України” [13, с. 142].

16 липня 1990 р. депутати від Руху, об'єднані у Народній Раді Верховної Ради УРСР, прийняли “Декларацію про державний суверенітет України”, яку підтримало голосуванням 335 народних депутатів, хоча були й такі, які виступали проти – 4 особи. “Декларація складалася з десяти статей, у яких проголошувалося право української нації на самовизначення, про принципи народовладдя, державну владу, громадянство УРСР, проголошувалося економічна самостійність, наголошувалося на територіальній недоторканості республіки, встановлювався порядок забезпечення її зовнішньої та внутрішньої безпеки” [5, с. 3].

В. Чорноволом був висунутий проект “Декрету про владу”. Згідно з Декларацією про державний суверенітет України, прийнятою 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР, проголошувалося, що вся влада в Україні повинна належати народові, а воля народу повинна здійснюватися через представницькі органи. Таким чином, органи державної влади повинні служити лише волі народу та забезпечувати захист прав і свобод свого народу, а також законних інтересів народу України; щодо місцевих рад народних депутатів, то складові органи судової влади повинні входити до структури державної влади України, але її найвищим органом повинна залишатися Верховна Рада Української РСР; на території України законну силу мають закони, рішення, нормативні акти, які були прийняті Радами народних депутатів України та міжнародними правовими актами, які були схвалені Верховною Радою УРСР та інші положення [13, с. 139].

Незважаючи на невдачу спроби державного перевороту все ж була з часом проголошена і державна незалежність України і заборона на певний час компартії [16, с. 1374]. 24 серпня 1991 р. було проголошено Верховною Радою незалежність Української держави, підписаний "Акт проголошення незалежності України", за який проголосувало 321 народний депутат [12, с. 4].

У загальних положеннях статуту НРУ про сутність, головну мету діяльності та завдання від 13 листопада 1991 року йшлося, що "Народний Рух України – це масова громадсько-політична організація, що виникла як вияв народної ініціативи за оновлення суспільства. Рух є незалежною громадською організацією, вона не підпорядкована жодній з громадських організацій чи державних установ" [9, с. 200].

Що стосується головної мети діяльності Руху то вона полягала в наступному: "досягнення державної незалежності України; створення ненасильницькими засобами демократичної республіки" [9, с. 200].

Завдання Руху стосувалося: "всіляко сприяти відродженню людини як морально відповідальної особистості; сприяти розвитку національно-державного будівництва, скерованого на перетворення України в демократичну правову державу, покликану забезпечити вільний розвиток особистості, захист прав людини і нації, безперешкодне здійснення основних демократичних свобод; домагатися радикальної перебудови економіки України на засадах економічної самостійності та самоуправління з урахуванням регіональних і структурних особливостей економіки України та госпрозрахунку всіх суб'єктів господарювання, незалежно від форм власності; вести наполегливу боротьбу проти політики російщення, домагатися необхідних умов для вільного розвитку українського народу на споконвічній своїй території, сприяти духовному відродженню української нації та ін." [9, с. 200].

Згідно з інформаційним повідомленням про підсумки IV Всеукраїнських Зборів НРУ та обрання на них головою організації В. Чорновола 9 грудня 1992 року. На четвертих Всеукраїнських зборах Руху розглянуті і внесені деякі "зміни до Статуту організації з метою приведення його у відповідальність до Закону України "Про об'єднання громадян". Після внесення цих змін Рух зберіг самоназву і самовизначення: незалежна масова громадсько-політична організація Народний Рух України. Це означає, що Рух зберіг за собою функції як політичної, так і громадської організації у повній відповідності до закону. Водночас, згідно з вимогами закону до організацій, що беруть участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади, місцевого та регіонального самоврядування, Рух вилучив зі свого Статуту право на підприємницьку діяльність, а також унеможливив одночасне членство в НРУ та іншій політичній організації, яка діє на підставі своїх Статуту і Програми" [9, с. 223–224].

Руху часто чинили опір інші політичні партії, такі, як Комуністична партія, яка пророкувала НРУ термін існування до 100 діб. НРУ не лише вистояв, але й довів, що може існувати набагато довше. У вересні 1992 р. Велика Рада Руху прийняла Ухвалу про державотворчий курс Народного Руху України, в той же час була дана оцінка державотворчій концепції лідера Руху В. Чорновола [15, с. 58].

Своєю діяльністю В. Чорновіл, доводить, що на протязі всього свого життя він веде боротьбу проти незаконності, задля добробуту українського народу і незалежності Української держави.

Отож Народний Рух України був і залишався тією рушійною силою, яка бореться за спокійне життя населення Української держави та дбає про її національні інтереси. Влада Народного Руху України зосереджувалася в руках його керівника та партійних діячів НРУ, які ладні працювати задля Батьківщини і достойного життя на ній. Ці ідеї були прописані ще на початках у Програмі та Статуті партії.

Таким чином, до найголовніших заслуг НРУ та В. Чорновола у цей період можна віднести прийняття 24 серпня 1991 р. Акту проголошення незалежності України, а ще раніше – 16 липня 1990 р. – Декларації про державний суверенітет України. До них треба віднести і наслідки Всеукраїнського референдуму щодо Акту проголошення незалежності України, за який проголосувало майже 92 відсотка громадян держави [12, с. 4].

Список використаних джерел

1. Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. / В. Чорновіл. – К.: Смолоскип, 2002–2012. – Т. 1–8
2. Деревінський В. В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика: Монографія / В. Деревінський. – Тернопіль: Джура, 2011. – 224 с.
3. Діденко Ю. Борис Тарасюк: Народний Рух потребують наша держава і українське суспільство / Ю. Діденко // Український південь. – 2009. – № 33. – С. 1.
4. Задунайський В. Українське Козацьке Відродження та Народний рух України (кінець 80-х – початок 90-х рр. XX ст.) / В. Задунайський // Схід. Спеціальний випуск. – 2009. – № 6 (97). – Режим доступу: www.experts.in.ua/bora/analitic/index.php.
5. Хроніка Народного Руху України // Час Руху. – 2009. – № 16 (122). – С. 1–8.
6. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія / Г. І. Гончарук. – Одеса: Астропринт, 1997. – 380 с.
7. Пасько І. Т. Рух – місце в історії / І. Т. Пасько // Схід. Спеціальний випуск. – 2009. – № 6 (97). – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/baza/analitic/>

[index.php?ELEMENT_ID=43242](#). 8. Перший з'їзд Народного Руху України // Літературна Україна. — 10 жовтня 1989. — С. 1. 9. Провісники свободи, держави і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України / Національна академія наук України, Інститут історії України, Центральний Держархів громадських об'єднань України. — К.: Інститут історії України НАН України, 2009. — 454 с. 10. Чорновіл В'ячеслав (зі спогадів В. Чорновола) // Схід. Спецвипуск. — 2009. — № 6 (97). — С. 8–9. 11. Кульчицький С. В. Народження Народного Руху України / С. В. Кульчицький // Український історичний журнал. — 2010. — №1. — С. 8–21. 12. Тарасюк Б. Дорогі рухівці, патріоти України / Б. Тарасюк // Час Руху. — 2009. — № 16 (122). — С. 1–2. 13. Чорновіл В. Твори у 10-ти т. — Т. 7. Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990 – грудень 1992) / [Упоряд. Валентина Чорновіл]. — К.: Смолоскип, 2011. — 1080 с. 14. Діденко Ю. В. Народний Рух України у створенні передумов та визначенні головних напрямків державотворення в Україні / Ю. В. Діденко // Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 20-річчю Незалежності України. 25–26 травня 2011 р., м. Одеса. — Одеса: Астропринт, 2011. — С. 115–123. 15. Діденко Ю. В. Народний Рух у державотворчих процесах України (1989–2002): Монографія / Ю. В. Діденко. — Одеса: Астропринт, 2006. — 176 с. 16. Щокін Г. В. Видатні постаті України / Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий, В. А. Гайченко. — 2-ге вид., допов. — К.: МАУП; книжкова палата України, 2007. — С. 1372–1374.

Анна Побережец

**УЧАСТИЕ В. ЧОРНОВИЛА И НАРОДНОГО РУХА УКРАИНЫ В ПРОЦЕССАХ
ПОСТРОЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ 90-Х ГГ. XX СТ.**

В статтє проанализировано участие В. М. Черновола в создании и деятельности Народного Руха Украины, партии государственно направления.

Ключевые слова: В. Черновол, Народный Рух Украины.

Anna Poberezhets

**PART V. CHORNOVOL AND PEOPLE'S MOVEMENT UKRAINE IN STATE PROCESS 90 S.
TWENTIETH CENTURY**

The article analyzes participation V. M. Chornovil in the establishment and operation of the People's Movement of Ukraine, which party state building orientation.

Key words: V. Chornovil, People's Movement of Ukraine.